

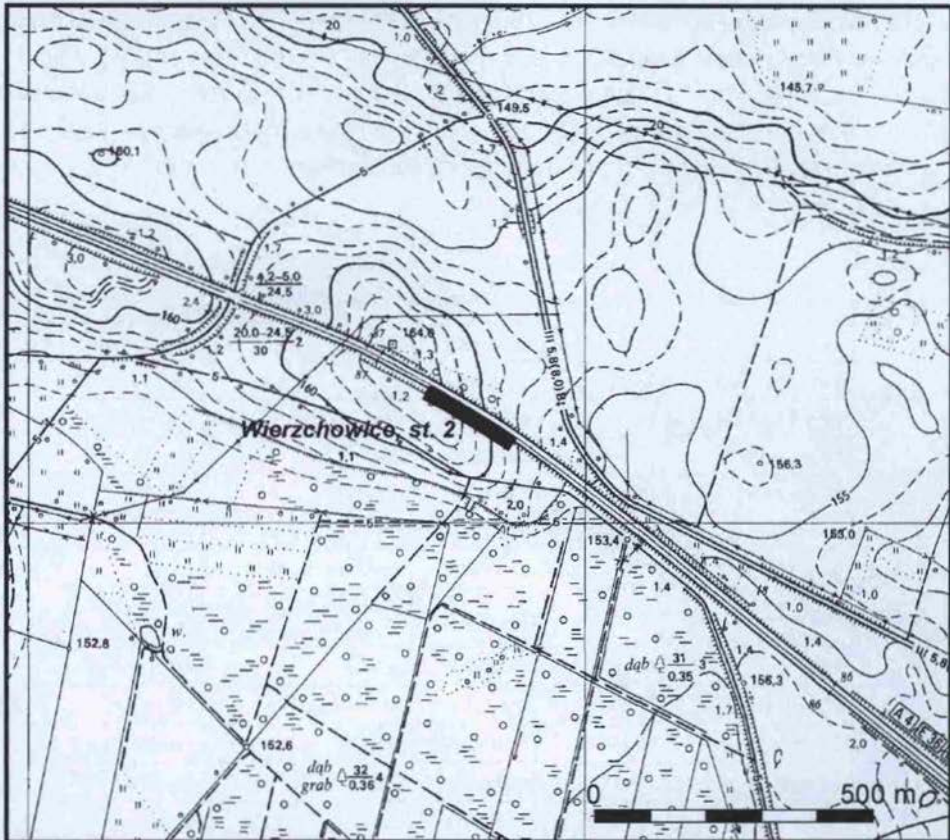
Trasa A4 (odcinek śląski) – Route of A4 (Silesia section)

Tomasz Kendelewicz

*Sprawozdanie z badań wykopaliskowych stanowiska
Wierzchowice 2, pow. Jawor.*

Wstęp

Stanowisko Wierzchowice 2 zostało odkryte przez dr. Piotra Cholewę w trakcie badań w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Na powierzchni stanowiska odkryto wówczas fragmenty ceramiki datowane na późny okres epoki brązu-wczesną epokę żelaza oraz okres lateński (ryc. 1).

Ryc. 1. Wierzchowice, stan. 2, pow. Jawor, woj. dolnośląskie. Lokalizacja stanowiska.

Stanowisko zlokalizowane jest na obszarze Wysoczyzny Średzkiej będącej częścią Niziny Śląskiej (J. Kondracki 2000, s. 173). Teren ten posiada charakter moreno-sandrowy. W ukształtowaniu powierzchni dominują formy będące ostańcami moren czołowych i kemów. Podłoże geologiczne stanowią tu piaski i gliny wodnolodowcowe, a na zachód od stanowiska występują gliny zwałowe, wraz z osadami trzeciorzędowymi, złożonymi z piasków i żwirów kwarcowych. Dominują tu gleby płowe gliniaste oraz brunatnoziemne.

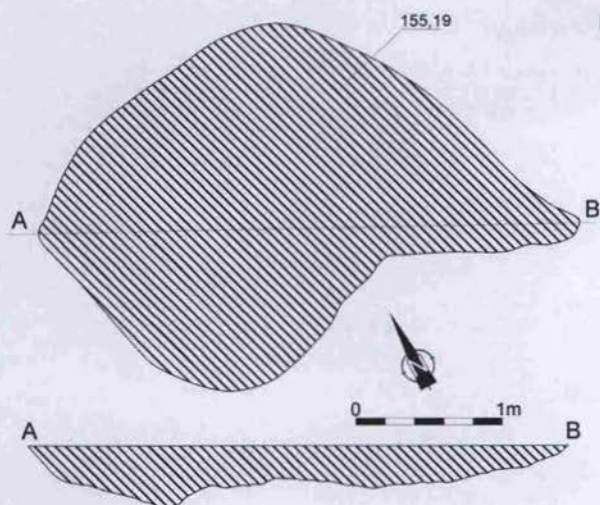
Stanowisko położone jest na łagodnie pochylonym wyniesieniu morenowym. W części północnej wyniesienie to zostało przecięte przez jezdnię autostrady. W związku z modernizacją jezdni południowej autostrady A4, na stanowisku tym podjęte zostały ratownicze prace wykopaliskowe, prowadzone z ramienia Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Oddział we Wrocławiu. Badaniami terenowymi, trwającymi od 19.11 do 7.12.2002 roku, kierował dr M. Masojć przy współdziałaniu mgr. P. Paruzela. Opiekunem i konsultantem naukowym był prof. dr. hab. B. Gediga. Nadzór nad przebiegiem prac sprawowali dr L. Żygadło i mgr A. Kosicki. W okresie tym wytyczono siatkę arową oraz rozpoczęto wstępne prace wykopaliskowe w obrębie przestrzeni wykopu. Przeprowadzono również badania powierzchniowe, które dostarczyły ok. 280 fragmentów ceramiki. Wśród niej wyróżnić można ceramikę ogólnie określaną jako pradziejową (ok. 140 fragmentów), z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (73 fragmenty), kultury przeworskiej (63 fragmenty) oraz późnego średniowiecza (4 fragmenty). Z powierzchni stanowiska uzyskano również 1 krążek gliniany i fragment przęślika zdobionego trzema żłobkami.

Nr ob.	Wymiary zarysu	głębokość	wypełnisko	zaw. kulturowa	chronologia
1	36 cm x 50 cm	20 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
2	116 cm x 140 cm	52 cm	jednorodne	ceramika, polepa	KP
3	32 cm x 32 cm	12 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
4	50 cm x 36 cm	32 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
5	84 cm x 94 cm	14 cm	jednorodne	ceramika	KP
6	108 cm x 136 cm	28 cm	warstwowane	ceramika, polepa	KP
7	54 cm x 68 cm	15 cm	jednorodne	ceramika, polepa	KP
8	248 cm x 370 cm	42 cm	jednorodne	ceramika, krążki gliniane, krzemień	KP
9	70 cm x 70 cm	10 cm	jednorodne	polepa	nieokreślona
10	236 cm x 322 cm	52 cm	jednorodne	ceramika, polepa	KP
11	23 cm x 23 cm	13 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
12	19 cm x 19 cm	12 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
13	60 cm x 110 cm	40 cm	jednorodne	ceramika	KP
14	24 cm x 24 cm	14 cm	jednorodne	brak	nieokreślona

15	24 cm x 24 cm	15 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
16	150 cm x 160 cm	22 cm	jednorodne	ceramika	KP
17	108 cm x 148 cm	22 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
18	106 cm x 146 cm	22 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
19	152 cm x 476 cm	26 cm	jednorodne	ceramika, krzemień, polepa, kości	KP
20	30 cm x 44 cm	8 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
21	72 cm x 82 cm	10 cm	jednorodne	ceramika	KP
22	50 cm x 98 cm	17 cm	jednorodne	ceramika	KP
23	122 cm x 154 cm	16 cm	jednorodne	ceramika, ciężarek tkacki	KP
24	80 cm x 80 cm	6 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
25	104 cm x 150 cm	20 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
26	90 cm x 100 cm	15 cm	jednorodne	ceramika	pradzieje
27	110 cm x 150 cm	25 cm	jednorodne	ceramika, polepa	KP
28	28 cm x 28 cm	21 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
29	10 cm x 10 cm	8 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
30	13 cm x 13 cm	10 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
31	26 cm x 26 cm	14 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
32	90 cm x 142 cm	36 cm	warstwowane	ceramika	KP
33	110 cm x 132 cm	24 cm	jednorodne	ceramika	KP
34	32 cm x 38 cm	12 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
35	26 cm x 32 cm	13 cm.	jednorodne	brak	nieokreślona
36	22 cm x 22 cm	28 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
37	25 cm x 25 cm	9 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
38	46 cm x 84 cm	8 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
39	25 cm x 25 cm	9 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
40	26 cm x 30 cm	35 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
41	42 cm x 56 cm	30 cm	jednorodne	brak	nieokreślona
42	96 cm x 126 cm	20 cm	warstwowane	ceramika, krzemień	KP

Tabela 1. Ogólna charakterystyka obiektów ze stanowiska Wierzchowice 2.

W trakcie badań wykopaliskowych w 2002 r. uzyskano niewielki zespół ceramiczny, chronologicznie nawiązujący do ceramiki pozyskanej z powierzchni. Badania zakończono ze względu na niekorzystne warunki atmosferyczne. Podjęto je ponownie w ramach tej samej instytucji wiosną 2003 roku. Trwały one od 25.03. do 13.05. Pracami terenowymi kierował dr M. Masojć przy współudziale autora. Zaobserwowano, że w trakcie budowy nasypu wykonano korytowanie, które w pewnym zakresie naruszyło warstwę z materiałem archeologicznym. W obrębie stanowiska przebadano łącznie 28, 8 ara powierzchni.

Ryc. 2. Wierzchowice, stan. 2. Obiekt 8.

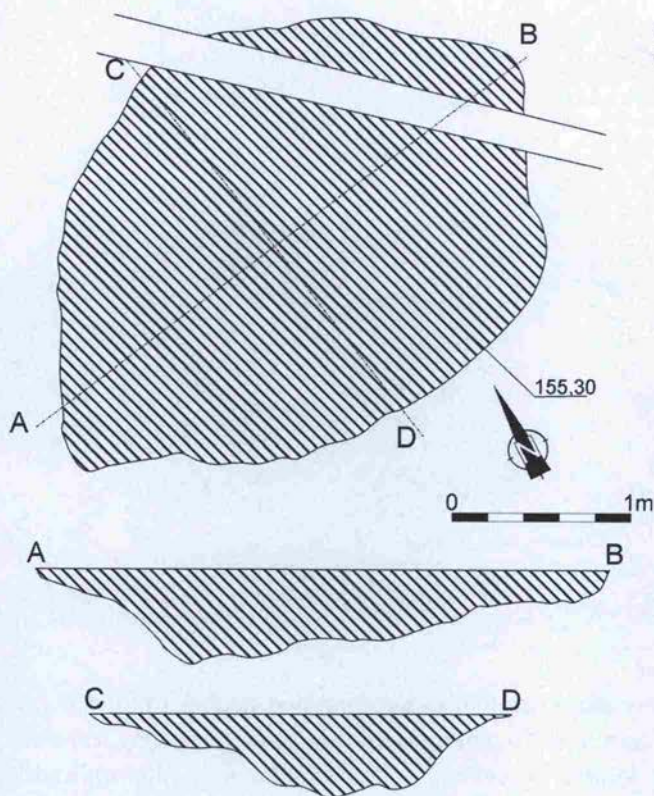
Charakterystyka obiektów nieruchomych

W trakcie badań odkryto 42 obiekty nieruchome. Ich stropy wystąpiły na wysokości od 154, 12 do 155, 95 m n.p.m, zaś głębokość wypełnisk wahała się od 56 cm do 6 cm. Obiekty miały najczęściej kształt owalny. Posiadały zróżnicowaną wielkość. Spośród nich 16 posiadało ustaloną chronologię, pozwalającą łączyć je z osadnictwem ludności kultury przeworskiej (KP). Ogólnie na przedzieje datować można 1 obiekt (por. tabela 1).

Interpretacja funkcjonalna wyżej scharakteryzowanych obiektów jest dość trudna. Wynika to przede wszystkim ze słabego rozpoznania tego zagadnienia w zakresie ogólnych badań nad kulturą przeworską (por. T. Dąbrowska 1988). Większość z nich można interpretować jako różnego rodzaju jamy gospodarcze. Wydaje się, że obiekty nr 8, 10, 19, 23, 27 można uznać jako relikty półziemianek. Przemawia za tym ich wielkość, a także występująca w ich wypełniskach ceramika oraz fragmenty polepy. Interesujący jest zwłaszcza obiekt 25, któremu towarzyszyły obiekty posłupowe, związane z konstrukcją naziemną (ryc. 2-4).

Charakterystyka materiału ruchomego

W trakcie badań wykopaliskowych uzyskano łącznie około 1060 fragmentów ceramiki. Z badań powierzchniowych pochodzi ok. 170 egzemplarzy. Ich chronologię ustalił prof. dr hab. G. Domański. Większość ceramiki można datować na okres lateński. Kilkadziesiąt fragmentów związanych jest z neolitem, epoką brązu-okresem halsztackim oraz późnym średniowieczem.

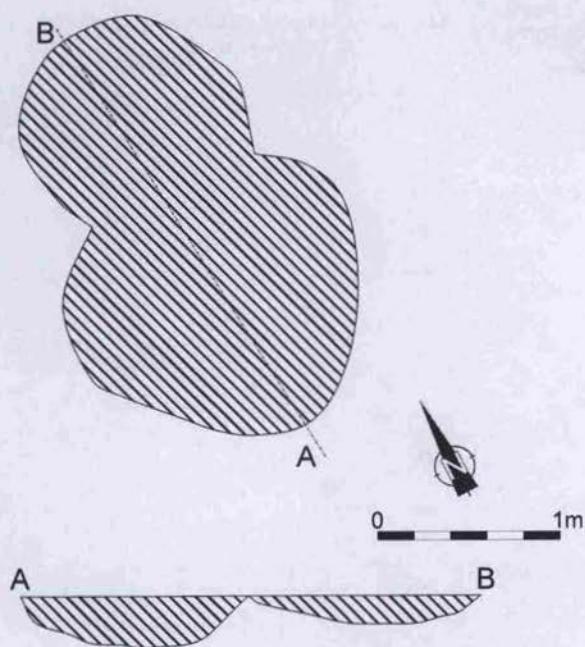
Ryc. 3. Wierzchowice, stan. 2.
Obiekt 10.

Wśród ceramiki kultury przeworskiej wyróżnić można 57 fragmentów wylewów. Były one zarówno facetowane, jak też posiadały krawędzie zaokrąglone oraz proste. Na jednym z fragmentów zaobserwowano ornament w postaci dwóch żłobków szerokości 0, 1 cm, znajdujących się na przejściu wylewu w szyjkę. Fragmenty den wystąpiły w ilości 17 sztuk. Wyróżniono również 4 fragmenty uch. Wszystkie posiadały iksowaty kształt, w dwóch przypadkach ucha zachowały się wraz z fragmentami wylewu.

Oprócz materiału ceramicznego wydzielono 2 fragmenty krążków ceramicznych, które znaleziono w obiekcie 8 (ryc. 6, 9, 10), 1 ciężarek tkacki pochodzący z obiektu 23 (ryc. 7, 13). Na powierzchni stanowiska znaleziono fragment tygielka.

Większość ceramiki kultury przeworskiej wypalona jest w atmosferze utleniającej (682 fragmenty). Wykonana była z gliny schudzonej drobnziarnistym tłuczniem (514 egz.). Domieszkę tłuczni średnioziarnistego zaobserwowano na 148 fragmentach. Obecność tłuczni gruboziarnistego odnotowano na 20 fragmentach. W mniejszej ilości wystąpiła ceramika wypalona w atmosferze redukcyjnej (173 fr.). Wykonywano ją z gliny schudzonej domieszką drobnziarnistego tłuczni (ok. 139 egz.). Z gliny schudzonej domieszką średnioziarnistą, wykonanych było 30 fragmentów, zaś tylko 4 egzemplarze odznaczały się obecnością domieszki gruboziarnistej.

Ryc. 4. Wierzchowice, stan. 2.
Obiekt 25-26.

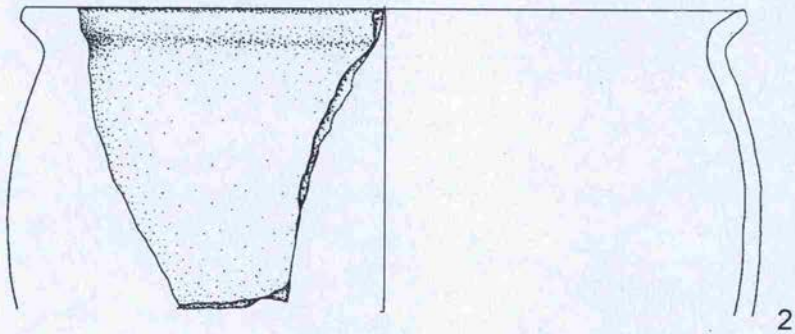
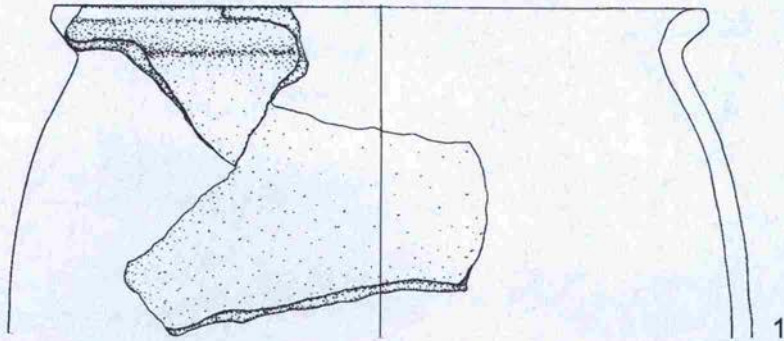

W analizowanym zbiorze wyraźnie dominowała ceramika grubej roboty, o powierzchni szorstkiej. Niewielką ilość fragmentów można zaliczyć do tzw. ceramiki stołowej, odznaczającej się dobrym wypałem, cienkimi ściankami, wygładzeniem ich powierzchni oraz wypałem redukcyjnym, nadającym im kolor brunatny i czarny (por. K. Godłowski 1981, s. 60-70).

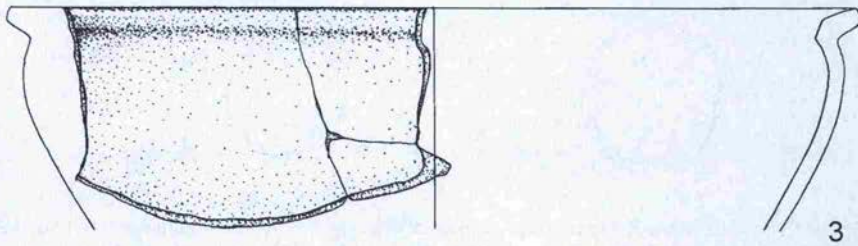
Zespół ceramiki był dość mocno rozdrobniony. Wśród wyróżnionych form naczyń kultury przeworskiej wyróżnić można garnki, zwłaszcza z charakterystycznie wychylonym wylewem (ryc. 5: 2; 6: 3, 6), misy (ryc. 5: 3), garnki z iksowatymi uchami (ryc. 6: 2; 7: 9) oraz kubki (ryc. 7: 10). Dwie ostatnie formy są często spotykane w kulturze przeworskiej z okresu lateńskiego (J. Bukowska-Gedigowa 1958; T. Liana 1970; S. Pazda 1980).

Uwagi o charakterze osady

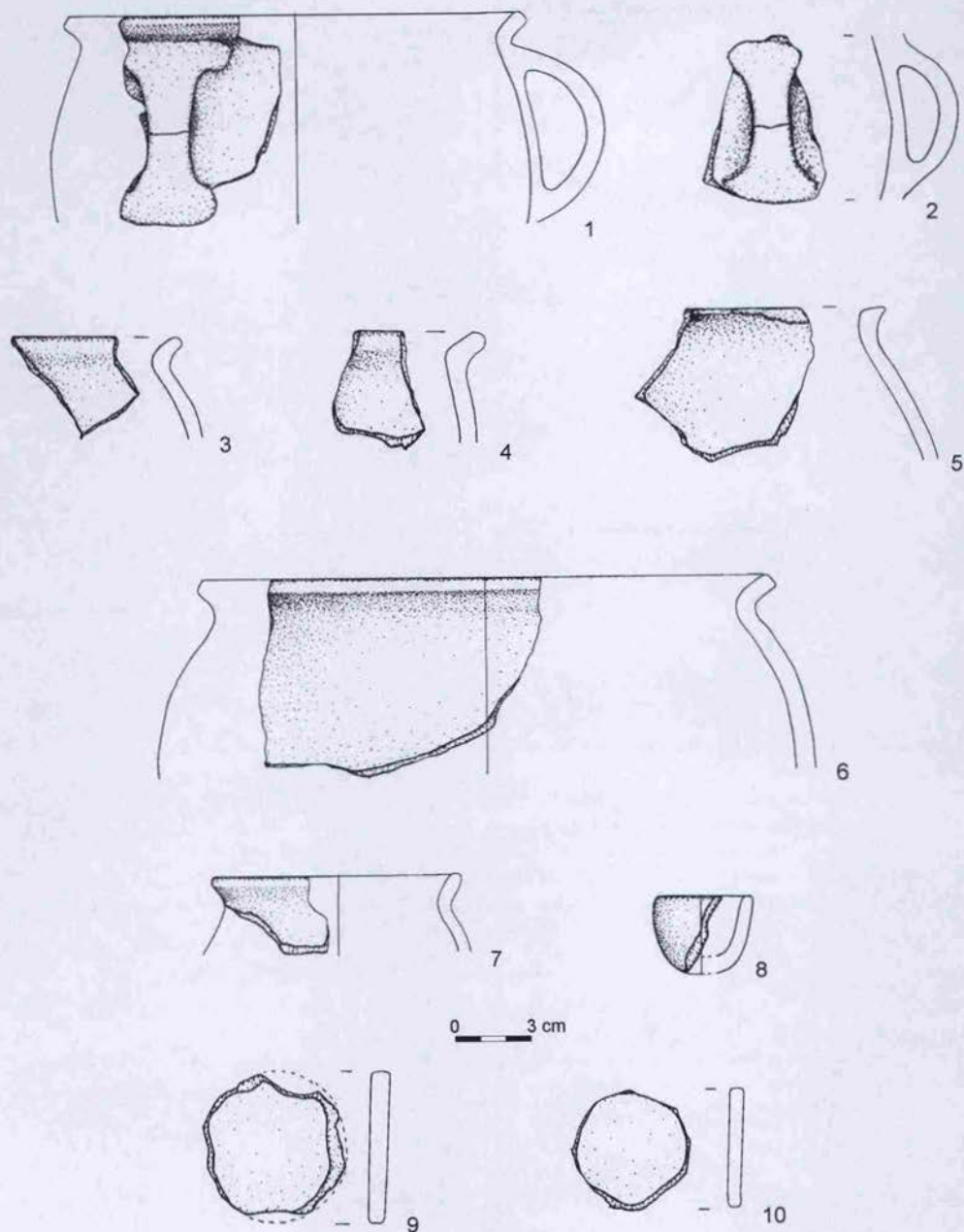
Na obecnym etapie badań podjęcie próby interpretacji przestrzennej omawianej osady jest dość trudne, co spowodowane było fragmentarycznym rozpoznaniem stanowiska oraz prawdopodobnym zlokalizowaniem obszaru badań na krawędzi osiedla. Przemawia za tym przede wszystkim położenie topograficzne stanowiska. Właściwy obszar aktywności osadniczej należy lokalizować na południe od miejsca badań. Zgromadzone na obecnym etapie badań terenowych dane zasadniczo potwierdzają ogólną tezę K. Godłowskiego (1981 s. 105) o dominacji w budownictwie kultury przeworskiej, w jej przedrzymskiej fazie rozwojowej, w Polsce południowo-

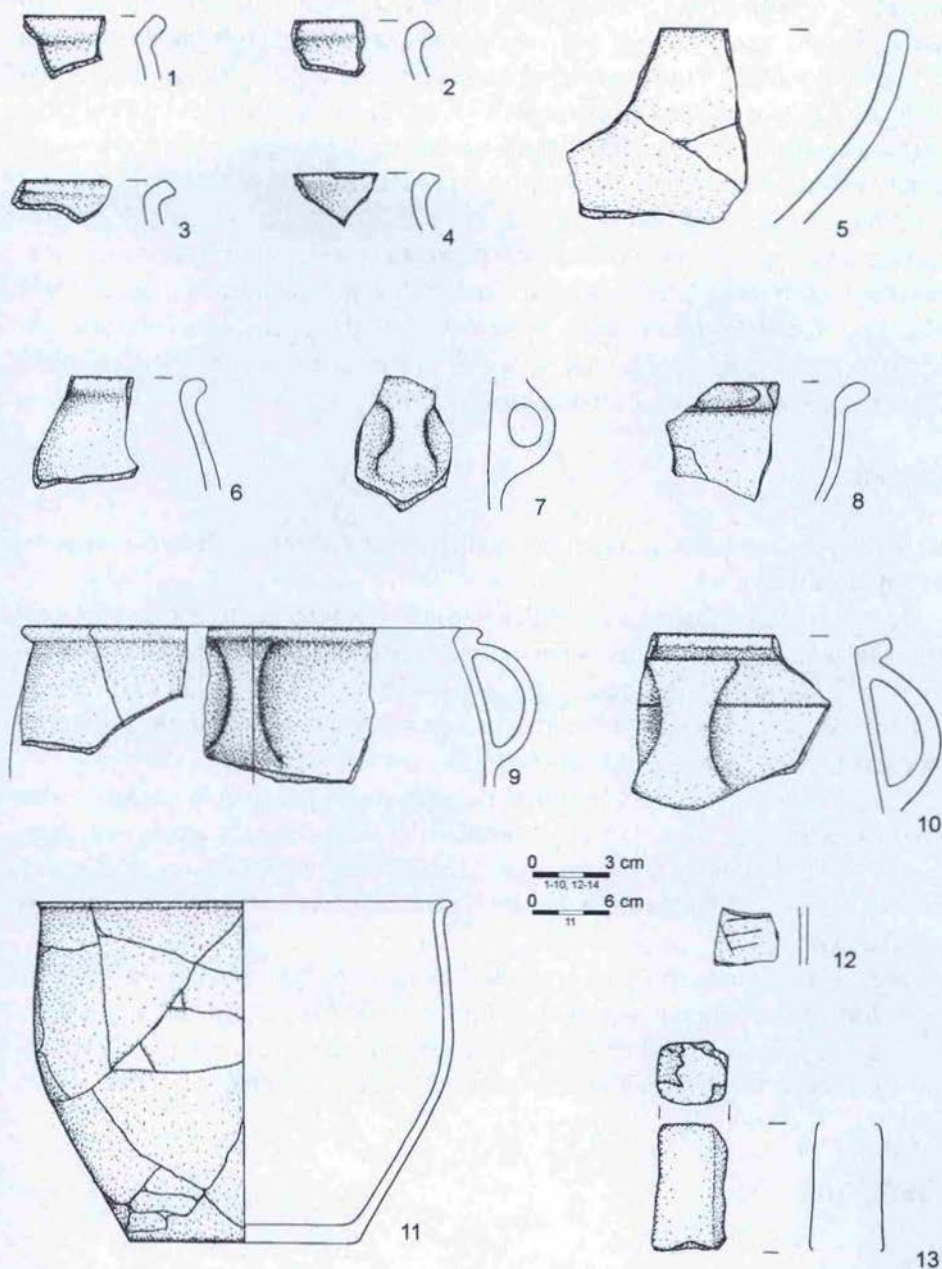
0 3 cm

Ryc. 5. Wierzchowice, stan. 2. Wybór materiałów zabytkowych: 1-3 – ceramika naczyniowa (kultura przeworska, obiekt 0006)

Ryc. 6. Wierzchowice, stan. 2. Wybór materiałów zabytkowych: 1-8 – ceramika naczyniowa, 9-10 – krążki gliniane (1-10 – kultura przeworska; 1-5, 9-10 – obiekt 0008; 6-7 – obiekt 0010; 8 – warstwa kulturowa)

Ryc. 7. Wierzchowice, stan. 2. Wybór materiałów zabytkowych: 1-12 – ceramika naczyniowa, 13 – ciężarek tkacki (1-13 – kultura przeworska; 1 – obiekt 0005; 2-5 – obiekt 0006; 6-7 – obiekt 0008; 10-11, 13 – obiekt 0022; 9, 12 – obiekt 0041; 8 – warstwa kulturowa)

-zachodniej półziemianek i braku domów słupowych. Informacje uzyskane z innych osad tej kultury pochodzących z wyróżnionego przez S. Pazdę legnickiego rejonu osadniczego, również sugerują półziemiankowy typ zabudowy. Tego rodzaju obiekty odkryto na stanowisku w Słupie (J. Bakszas 1976), gdzie odsłonięto pozostałości trzech półziemiankach. Prawdopodobnie na obiekty tego typu natrafiono również na stanowisku w Mierzycach (M. Jahn 1931; K. Tackenberg 1935).

Uznając wyróżnione poprzednio obiekty nr 8, 10, 19, 23, 27 jako półziemianki można przyjąć, że były one pozostałościami po aktywności tzw. rodzin prostych. Analiza wzajemnych relacji przestrzennych między tymi półziemiankami a pozostałymi obiektami nieruchomymi powinna być celem dalszych analiz gabinetowych. Zagadnienie to mogą również szerzej naświetlić planowane badania tego stanowiska w związku z remontem północnego pasa autostrady A4.

Wnioski

Wyniki prac wykopaliskowych pozwoliły wyróżnić 4 fazy zasiedlenia omawianego stanowiska.

Faza I związana jest z pozostałościami po aktywności społeczności neolitycznych. Niewielki zespół ceramiczny pochodzący z badanego stanowiska może reprezentować ślady działalności gospodarczej ludności kultury amfor kulistych. Osada tej jednostki taksonomicznej została zlokalizowana kilkaset metrów na zachód od stanowiska Wierzchowice 2 (P. Cholewa 1997).

Fazę II należy łączyć z osadnictwem datowanym na późną epokę brązu i okres halsztacki. Reprezentowana jest przez kilkadziesiąt mało charakterystycznych ułamków ceramiki. Brak obiektów wziemnych, co sugeruje, że penetracja tego stanowiska w tej fazie miała charakter doraźny i była związana z sezonowymi zajęciami gospodarczymi.

Faza III jest datowana na okres lateński. W ramach tej fazy mamy do czynienia z istnieniem osady zabudowanej budynkami o charakterze półziemiankowym.

Faza IV wiąże się z doraźną eksploatacją gospodarczą terenu stanowiska w późnym średniowieczu, o czym świadczy obecność kilku fragmentów ceramiki z tego czasu.

Bibliografia

Bakszas J.

- 1976 Wstępne wyniki badań wykopaliskowych w rejonie zbiornika wodnego w Słupie koło Jawora w województwie legnickim, przeprowadzonych w latach 1974-1975, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 18, s. 42-43.

Bukowska-Gedigowa J.

1958 Wyniki prac wykopaliskowych prowadzonych na stanowisku nr 3 w Świątnikach, pow. Wrocław, Archeologia Śląska, t. II, s. 135-163.

Cholewa P.

1997 Badania osady ludności kultury amfor kulistych w Wierzchowicach, stan. 9, woj. legnickie w 1996 roku, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 39, s. 133-142.

Godłowski K.

1981 Kultura przeworska, [w:] Wielowiejski J. (red.). Prahistoria ziem polskich, t.V, Późny okres lateński i okres rzymski, Wrocław, s. 57-135.

Jahn M.

1931 Die Kelten in Schlesien, Leipzig

Kondracki J.

2002 Geografia regionalna Polski, PWN, Warszawa

Liana T.

1970 Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 35, s. 429-491.

Pazda S.

1980 Studia nad rozwojem i zróżnicowaniem lokalnym kultury przeworskiej na Dolnym Śląsku, Studia Archeologiczne, Wrocław.

Tackenberg K.

1925 Die Wandalen in Niederschlesien, Berlin.

Tomasz Kendelewicz

Report on archaeological excavations carried out at site Wierzchowice 2, Jawor district.

Site Wierzchowice 2 was discovered during surface research performed as a part of PAR (AZP) program.

In connection with the reconstruction and modernization of A-4 motorway, in accordance with the agreement signed by the General Directorate of National Roads and Motorways and the Institute of Archaeology and Ethnology of Polish Academy of Sciences, Wrocław Branch, archaeological rescue excavations were carried out in 2002 and 2003, covering the area of 28, 8 ares of site's territory (Fig. 1). 42 non-moveable features were unearthed, associated with Lusatian culture, dated back to Bronze Age – Hallstatt Period, as well as Przeworsk culture dated back to La Tène Period. Single pottery fragments from Neolithic Period and MA were also documented.

Figures, referred to in the text as (*), are included on a separate sheets under the cover of the volume; those marked (**) are placed on colour plates at the end of the volume.

Field works were supervised by the author of the present article and M. Masojć, with participation of P. Paruzel and W. Waniek. Excavation works were conducted in two stages: first stage from 19-11-2002 until 7-12-2002, second stage from 25-03-2003 until 13-05-2003. Field works were supervised by M. Masojć with participation of the author of this article.

Przeworsk culture, dating back to pre-Roman Period, is represented by features 2, 5, 6, 7, 8, 10, 13, 16, 19, 21, 22, 23, 27, 32, 33, 42. Feature 26 (Fig. 4) can widely be linked with prehistoric times; chronology of the rest of features remains unclear. Features 8, 10, 19, 23, 27 can be identified as traces of semi-subterranean houses (Fig. 2, 3). Their size as well as collected pottery and pugging fragments speak for such interpretation. Additionally, feature 25 is worth mentioning; it can be defined as semi-subterranean house surrounded by postholes (Fig. 4).

Due to both excavation and surface research an assemblage of circa 1100 pottery units was documented. Several fragments can be dated to Neolithic, Bronze Age, Hallstatt Period and MA. Most of pottery collected can be attributed to Przeworsk culture dated to pre-Roman Period. On the basis of preliminary analysis we are able to distinguish pottery kilned in reduction or oxidation air. Middle-grained admixture was most often used, however, fine-grained and coarse-grained admixture was sporadically recorded. Most of the vessels were of the rough surface. Obtained ceramic material was heavily fragmented and displayed signs of erosion.

Reconstructed ceramic forms are represented by pots, especially characteristic pots with protruding brim (Fig. 5: 2, Fig. 6: 3, 6), pots with x-shaped handles (Fig. 6: 2, Fig. 7: 9), bowl (Fig. 5: 3) and mugs (Fig. 7: 10).

Excavated part of this site seems to be a peripheral zone of the settlement which was located to the S of the explored motorway's section. Basing on data obtained, one can recognize this settlement as typical of Przeworsk culture, occurring in SW Poland, with characteristic semi-subterranean houses.

Figures

- Fig. 1. Wierzchowice, site. 2, Jawor district, Lower Silesia province. Location of the site.
 Fig. 2. Wierzchowice, site. 2. Feature 8.
 Fig. 3. Wierzchowice, site. 2. Feature 10.
 Fig. 4. Wierzchowice, site. 2. Feature 25-26.
 Fig. 5. Wierzchowice, site. 2. Selection of relics: 1-3 – pottery (Przeworsk culture; feature 0006)
 Fig. 6. Wierzchowice, site. 2. Selection of relics: 1-8 – pottery, 9-10 – clay discs (1-10 – Przeworsk culture; 1-5, 9-10 – feature 0008; 6-7 – feature 0010, 8 – cultural layer)
 Fig. 7. Wierzchowice, site. 2. Selection of relics: 1-12 – pottery, 13 – weaver's weight (1-13 – Przeworsk culture; 1 – feature 0005; 2-5 – feature 0006, 6-7 – feature 0008, 10-11, 13 – feature 0022, 9, 12 – feature 0041, 8 – cultural layer).